

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA IQTIDORLI BOLALAR
IJODIY FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Yo'ldoshev Dilshod Xusan o'g'li
TVCHDPU, talabasi

Annotatsiya: maqolada Iqtidorli bolalarni o'qitish va tarbiyalashni tashkil qilishning asosiy vazifasi, bolaning iste'dodi va qobiliyatini rivojlantirish to'g'risida fikr yuritilgan va metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so'z: ta'lim, o'quvchi, tarbiya, bilim, ko'nikma, malaka, kognitiv qobiliyat.

Annotation: The article discusses the main task of organizing the education and upbringing of gifted children, the development of talents and abilities of the child, and provides methodological recommendations.

Keywords: education, learner, upbringing, knowledge, skill, qualification, cognitive ability.

Prezident Shavkat Mirziyoev O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasida O'zbekistonni dunyodagi eng raqobatbardosh mamlakat qatoriga qo'shish uchun yuqori sifatli ma'lumotga ega, sog'lig'i yaxshi va mamlakatimiz farovonligi uchun mehnat qilayotgan yoshlarga katta ishonch bildirdi. Hammamizga ma'lumki, ta'lim va tarbiya masalasi doimo kun tartibida bo'lgan. Hozir zamon o'zgardi, talablar o'zgardi. Bugungi bola ertangi mamlakat kelajagidir. Shunday ekan, biz o'qituvchilarning asosiy vazifasi yuqori darajadagi bilim va ijodkor talabalarni tarbiyalash ekanligini unutmasligimiz kerak. Mamlakatimizda ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi yuksak tafakkurli, dunyoqarashi keng, etuk va raqobatdosh shaxsni shakllantirishdir [1]. Bu borada Shavkat Mirziyoev o'qituvchilardan katta umidvor. Bunday raqobatdosh avlod, albatta, maktabdan tashqariga chiqadi. Bizga har bir o'quvchini mustaqil va ijodiy ravishda o'qitish va tarbiyalash bilan bog'liq muammolarni hal qilishga qodir bo'lgan yangi o'qituvchi kerak. O'qituvchi - bu maktabning yuragi. O'qituvchi mehnatining natijasi o'quvchining bilimidir. Shunday qilib, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini kashf etish va yanada rivojlantirish o'qituvchining kasbiy mahoratiga va uning shaxsiyatiga bog'liqdir. Ayniqsa, yosh avlodning maxsus qobiliyatlari va iste'dodlarini tan olish, uning keyingi rivojlanishiga rahbarlik qilish qiyin. Bugungi kunning asosiy vazifasi - bolani zamonga moslashtirish, unga o'z davrining eng yaxshi namunalarini singdirish va uni har tomonlama rivojlantirish. Iqtidorli bolalarni o'qitish va tarbiyalashni tashkil qilishning asosiy vazifasi iste'dod xususiyatlarini aniqlash va aniqlashdir. Bolaning iste'dodi va qobiliyatini rivojlantirishga qancha vaqt e'tibor berilsa, shunchalik uni to'liq kashf etish mumkin bo'ladi. Agar bolaning o'ziga xos fazilatlarini unga yaqin

kattalar munosib baholamasa, u boshqalar kabi bo'lib qolishi mumkin. Shuning uchun iqtidorli o'quvchilarni aniqlashda o'qituvchi va maktab psixologining yordamiga murojaat qilish kerak. Iqtidorli bola bilan ishlash samaradorligi o'qituvchining bilimiga bog'liq. Iste'dodli o'qituvchi bo'lgan joyda iqtidorli bola ham bo'ladi. Shu nuqtai nazardan o'qituvchi yoshlarga to'plagan bilimlarini o'rgatishi mumkin bo'lgan har tomonlama, yaxshi tayyorlangan mutaxassis bo'lishi kerak[3]. U nafaqat bilimlarni etkazib beruvchi bo'lishi, balki, aksincha, o'quvchilarning bilimlarini, hayot haqidagi dunyoqarashini muntazam ravishda shakllantira olishi, izlanishga rahbarlik qilishi va kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishi kerak. O'qituvchining bilimiga qo'yiladigan talablar:

- davlat standartidan yuqori o'qitiladigan fanni bilish; talaba iste'dodi modelini bilish; o'qitishning yangi zamonaviy texnologiyalarini bilish; nafaqat iqtidorli talabani o'qitish va o'qitish jarayonidagi taraqqiyotga, balki uning boshqa ko'rsatkichlar bilan o'zaro bog'liqligiga ham e'tibor berish; iqtidorli talabalar uchun ularning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda ijodiy topshiriqlar tayyorlay olish.

O'qituvchining kasbiy mahoratiga qo'yiladigan talablar:

- iqtidorli talabalarni aniqlash usullari bilan ishlay olish; iqtidorli talabalarni o'qitish dasturini (yakka va guruhda) ishlab chiqish va doimiy ravishda ishlay olish; talaba iste'dodini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan tadqiqotlarni olib borishi; iqtidorli talabalarning ta'lim natijalarini aniq baholay olish; iqtidorli talabaning ilmiy-tadqiqot ishlariga rahbarlik qilish; iqtidorli talabaning olimpiadalar va musobaqalarga tayyorgarlik ko'rishda muvaffaqiyat qozonishiga imkon beradigan darajada ishlash. Shuningdek, iqtidorli talabalar bilan samarali ishlaydigan o'qituvchining kasbiy "qiyofasi" quyidagi fazilatlardan iborat: yuqori kasbiy mahorat, individuallik, bilim, ixtiro qilish va izlanishlar olib borish qobiliyati, kasbiy faoliyatini takomillashtirish istagi.

Iqtidorli talaba bilan ishlash o'qituvchiga, uning mavqei va kasbiy malakasiga yangi, yuqori talablarni qo'yadi. Buyuk faylasuf Plutarx shunday degan edi:

"Iqtidorsiz ustozlar tufayli ko'plab tabiiy iste'dodlar yo'qoladi. Ular iste'dodning tabiiy hodisasini chuqur bilib ololmaydilar, o'ni eshakka aylantirib, yo'q qiladilar "[2]. Shuning uchun o'qituvchilar jamoasi bunday janjallarga yo'l qo'ymasliklari kerak.

Ta'lim va tarbiya bolaga uning yoshiga va tabiatiga qarab berilishi kerak. "Yosh bola - bu yosh tayoq. Yoshligingizda qanday egilasiz, u ulg'ayganingizda muzlab qoladi. Agar siz egilgan tayoqni to'g'rilamoqchi bo'lsangiz, uni buzasiz. "Bolani boshdan kechirish" so'zining ma'nosi shu ", - deydi Magjan Jumabaev" Pedagogika "darsligida. Bolaning qiziqishini uyg'otish va uning iste'dodini rivojlantirish uchun, avvalo, dars mazmunli bo'lishi kerak. Maktabda o'quvchilarga ta'lim va tarbiya berishning asosiy jarayoni. Talabaning fanga qiziqishi va egiluvchanligi, shuningdek, ushbu darsni tizimli nazorat qilish orqali aniqlanadi. Iqtidorli bola bilan ishlashda

o'qituvchi birinchi bo'lib uni izlaydi. Katta iste'dod, alohida qobiliyat. Boladagi qobiliyatni ko'rish qobiliyati o'qituvchi uchun juda muhim sifatdir. Ko'p mehnat qilish, kundalik darslarda, o'quv ishlarida bolaning qobiliyatini kuzatib borish, bolaning iste'dodini yoki tizimli ta'lim olishga qodir bo'lgan odamni aniqlash mumkin. Bolaning iste'dodlarini kashf etishda har bir o'qituvchi o'z darslarida yangi usul va uslublarga asoslanib, sinfdagi yoshlarning hayotiga real qarashlarini shakllantiradi[4]. Zamon o'zgarishi bilan ta'lim tizimidagi usullar yangilanishi va o'zgarishi kerak. Bu talabalarning iste'dodlarini kashf etish uchun imkoniyatdir. Iqtidorli talabalarning xususiyatlari:

- tezkor fikrlash, tezkor natijalar, tez rivojlanish; - g'ayrioddiy qiziqish, ko'plab savollar va javoblarga katta talab; - keng bilim doirasini, yuqori xotirani o'zlashtirish; - intellektual rivojlanishdagi taraqqiyotning maxsus tezligi (fikrlash, sezgirlik, bilimga ishtiyoq, yangilik); - qalb chuqurligi; - ijodiy ishda muammolarni mustaqil ravishda hal qila oladi, ko'pincha yangi narsa yaratadi, badiiy va amaliy ishlarda narsalarni yakunlaydi.

N.Ojegovning lug'atida iste'dod "tabiat tomonidan berilgan maxsus qobiliyat" deb ta'riflangan. Ota-onalar, psixologlar va o'qituvchilar bolaning qobiliyatlarini rivojlantirish darajasiga e'tibor berishlari kerak. O'quvchining qobiliyatini rivojlantirish uchun ko'proq tirishqoq, tinimsiz, irodali, qat'iyatli, diqqatli va o'ziga talabchan bo'lish kerak. Rus psixologlari iste'dodga quyidagicha ta'rif berishadi: «Iste'dod - bu ruhiyatning sistematik, umrbod xossasi. Bu odamlarning boshqa odamlar bilan taqqoslaganda bir yoki bir nechta faoliyatda eng yuqori natijalarga erishish qobiliyatini belgilaydi. Atom tuzilishini vizual ravishda ajratish qiyin bo'lgani kabi, hanuzgacha o'z yo'llarini o'ylab topgan iqtidorli va iqtidorli talabalarni aniqlash juda mas'uliyatli. Iste'dod - bu ma'lum bir harakat asosida maxsus muvaffaqiyatga olib keladigan insoniyat rivojlanishining yuqori darajasi. Iqtidorli bolalarni aniqlash - bu bola rivojlanishini tanlash bilan bog'liq bo'lgan uzoq jarayon. Talabaniq iqtidorini aniqlash uchun quyidagi usullardan foydalanamiz:

• ijodkorlikni aniqlash; so'rovnomalar, psixodiagnostik treninglar o'tkazish; bolaning oilaviy ahvolini o'rganish; ota-onalar bilan suhbatlashish; fan olimpiadalarida, ilmiy loyihalar musobaqalarida, bahs o'yinlarida qatnashish; va boshqalar.

Xulosa qilib aytganda, iqtidorli talabani topish, ularning har biriga individual sifatida qarash, o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish, munosabatlarni yaxshilash, otaonashogird o'qituvchisi munosabatlarini baland tutish va ijodiy ishlash zarur.

Eng muhimi, tabiatning insoniyatga bergan ajoyib sovg'asini yanada rivojlantirish va iqtidorli talabani iste'dodga aylantirish uchun astoydil harakat qilishdir. Iste'dodli avlod mamlakat kelajagi ekanligini doimo yodda tutaylik.

Adabiyotlar:

1. Akhmedov, B. A., Majidov, J. M., Narimbetova, Z. A., Kuralov, Yu. A. (2020). Active interactive and distance forms of the cluster method of learning in development of higher education. Экономика и социум, 12(79), 805- 808
2. Наримбетова, З. А., Сытина, Н. (2021). Учитель-нравственный пример для ученика. Academic research in educational sciences, 2(1), 1153-1159.
3. Eshkaraev, K., Norimbetova, Z. (2020). Methodological recommendations for organizing and holding mathematical circles. European Scientific Conference, 248250.
4. Norimbetova, Z. A. (2020). Axborot kommunikatsion texnologiyalari yordamida geometriya fanini o'qitish metodikasi (10-11-sinflar misolida). Science and Education, 1(7).
5. Narimbetova, Z. A. (2020). Matematika fanida ta'lim texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilar tafakkurining rivojlantiruvchi omil. Academic research in educational sciences, 1(3), 1253-1261.
6. Narimbetova, Z., Makhmudova, D. (2020). Developing creative competence through the formation of scientific generalization in students. International Journal of Psychosocial Rehabilitation ISSN, 1475-7192.
7. Сытина Наталья, Наримбетова З.А. (2021). Учитель-нравственный пример для ученика. Academic research in educational sciences volume 2(1).